

Evaluering af projektet Lige muligheder for alle

Evaluering af projektet Lige muligheder for alle

2009

Evaluering af projektet Lige muligheder for alle

© 2009 Danmarks Evalueringsinstitut

Citat med kildeangivelse er tilladt

Bemærk:

Danmarks Evalueringsinstitut sætter komma efter Dansk Sprognævns anbefalinger

Publikationen er kun udgivet i elektronisk form på: www.eva.dk

ISBN (www) 978-87-7958-549-2

Indhold

1	Resume	5
2	Indledning	8
2.1	Projektet Lige muligheder for alle	8
2.1.1	Formål	8
2.1.2	Organisering	9
2.2	Evalueringsformål	10
2.3	Dokumentation	10
2.4	Terminologi	11
2.5	Rapportens opbygning	11
3	Erfaringer fra projektet	12
3.1	Sparring i triogrupper	12
3.1.1	Triogruppernes sammensætning	13
3.1.2	Faglærernes samarbejde med sparringslærerne	14
3.1.3	Observationer og sparring	15
3.1.4	Ændringer i undervisningspraksis	16
3.1.5	Triogrupperne – en sammenfatning	17
3.2	Kursusforløbet	18
3.2.1	Forskellige forventninger	19
3.2.2	Kursusdagens form	20
3.2.3	Kursusdagens indhold	20
3.2.4	Progressionen i kursusdagene	21
3.2.5	Elektronisk platform	21
3.2.6	Kursusdagene – en sammenfatning	22
3.3	Heldagsskolen	23
3.3.1	Deltagelsen	23
3.3.2	Udbyttet	24
3.3.3	Heldagsskolen – en sammenfatning	24
4	Samlet vurdering af projektet	25
4.1	Et uklart formål og en bred målgruppe	25
4.2	Projektets indflydelse på lærernes planlægning, tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisningen	26
4.2.1	Nye redskaber og metoder	26
4.2.2	Kursisternes karakteristik af god undervisning	27
4.3	Faglærerne som ressourcepersoner	28
4.4	Et lokalt projekt	29
4.5	Et langvarigt projekt	29

1 Resume

I skoleåret 2008/09 har lærere fra VoksenUddannelsescenter Frederiksberg (VUF), VUC Nordsjælland, VUC Vestegnen og Kongsholm Gymnasium & HF samt lærere og sprogkonsulenter fra Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter og Videncenter for tosprogethed og interkulturalitet (UC2) deltaget i projektet Lige muligheder for alle. Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) er blevet bedt om at evaluere projektet og fremlægger med denne rapport evalueringsresultaterne efter projektets første år.

Med aktionslæring som den overordnede metode har projektet skullet bidrage til en opkvalificering af lærerne for at udvikle deres kompetencer til i højere grad at kunne planlægge, tilrettelægge og gennemføre undervisningen under hensyntagen til tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. Opkvalificeringen har fundet sted dels i forbindelse med eksterne aktiviteter, bl.a. kursusdage, dels gennem sparring på egen skole i såkaldte triogrupper. I forbindelse med projektet er kursister desuden blevet tilbudt ekstra undervisningstilbud uden for den almindelige undervisning. Dette element er i projektet blevet benævnt heldagsskole.

Evalueringen afdækker de involverede parter erfaringer fra projektets første år og den oplevede effekt af projektet. Evalueringsens dokumentationsmateriale består af interviews med lærere, ledere og kursister på de involverede skoler og af et faktaark fra UC2.

De overordnede erfaringer fra projektet

Lærerne har generelt oplevet projektet som både interessant og relevant. Flere lærere udtrykker at de havde et behov for at udvikle deres kompetencer til at kunne undervise tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. Både kursister, lærere og ledere oplever at projektet som helhed har bidraget til kompetenceudvikling af lærere, og faglærere og sparringslærere vurderer generelt at faglærerne er blevet bedre til at planlægge, tilrettelægge og gennemføre undervisningen under særlig hensyntagen til tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer.

Lærerne italesætter i høj grad udbyttet som en personlig bevidsthedsændring i forbindelse med undervisningen af tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. Denne bevidsthedsændring konkretiseres imidlertid i en række konkrete undervisningsmetoder og -redskaber, nemlig:

- SMTTE-modellen
- Fokus på betydningen af gruppearbejde og fremlæggelser
- Større fokus på begrebsafklaring
- Mere bevidst tavlebrug.

Det er i den forbindelse karakteristisk at det som kursisterne betegner som god undervisning, hænger sammen med det som faglærerne har haft særligt fokus på. På trods af de ny erhvervede kompetencer tilkendegiver lærerne at de ikke føler sig som ressourcepersoner i forhold til at skulle viderefordre deres erfaringer til kollegaer – dels fordi den nye viden og indsigt opleves som meget personlig, dels fordi lærerne oplever det som en bevidsthedsændring og ikke en specifik indsigt i konkrete metoder der kan formidles til andre. Hvis lærerne skal føle sig trygge som ressourcepersoner, er det vigtigt at lærerne selv kan sætte ord på disse ændringer for at kunne formidle dem til andre.

Projektets delelementer har på forskellig vis bidraget til lærernes kompetenceudvikling, og i den forbindelse vurderes det at særligt sparringen i triogrupperne har været udbytterig, mens kursus-

dagene i mindre grad har bidraget til kompetenceudviklingen. Det vurderes at heldagsskolens aktiviteter har været udbytterige for de elever der har valgt at deltage.

Et uklart formål og en bred målgruppe

Flere lærere oplever at projektets overordnede formål var uklart og ville ønske at formålene med de enkelte aktiviteter i projektet var fremgået tydeligere. Især oplever lærerne at formålet med kursusdagene var uklart, og flere lærere understreger at kurset samlet set blev opfattet som ustruktureret og usammenhængende. Projektledelsen bekræfter at detailplanlægningen af kursusdagene skete undervejs i forløbet. Aktionslæring var projektets overordnede metode, og projektledelsen forklarer at den løbende detailplanlægning skete for at sikre at kursets indhold var tilpasset lærernes løbende udvikling. Konsekvensen af denne tilgang har imidlertid været at lærerne har haft svært ved at se den røde tråd i kursusforløbet. Flere lærere understreger at en strammere struktur og en tydeligere progression i kursusdagene kunne have øget udbyttet.

Ligesom flere lærere savnede et tydeligere formål med kursusforløbet, indikerer evalueringen at man med fordel kunne have indsnævret målgruppen til enten tosprogede kursister eller kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. Dette skyldes ikke nødvendigvis at projektets grundantagelse om at de to grupper har samme særlige behov og forudsætninger for læring, er forkert. Derimod er det et udtryk for at de deltagende læreres hverdag er så forskellig at lærerne generelt ikke oplever det som relevant at udveksle erfaringer på tværs af skoler. Den brede og todelte målgruppe og det faktum at de deltagende lærere i forvejen underviser forskellige kursistgrupper på forskellige uddannelsesniveauer, betyder at lærerne gennemgående havde vanskeligt ved at overføre andres erfaringer til egen praksis, hvilket kursusforløbet ellers lagde op til.

Forskellige forventninger

I forlængelse af lærernes oplevelser af en bred målgruppe og et uklart formål indikerer evalueringen at lærerne generelt havde forskellige forventninger til hvad projektet skulle bidrage med. At lærerne repræsenterede flere forskellige skoler og underviste forskellige kursistgrupper på forskellige niveauer, medførte at lærerne havde forskellige behov og dermed forskellige forventninger til hvad kursusforløbet skulle omhandle og bidrage med. Nogle lærere efterlyser en højere vægtning af det teoretiske indhold, mens andre ville have foretrukket at den praktiske dimension havde været mere dominerende i oplæggene. Disse lærere havde håbet og forventet at de gennem projektet ville få viden om konkrete metoder og redskaber som de ville kunne overføre til undervisningen. Det har altså været vanskeligt for projektledelsen at tilgodese de forskellige forventninger. Desuden har forventningen om at modtage konkrete værktøjer og redskaber passet dårligt sammen med aktionslæringens grundtanke om at metoderne skulle udvikles gennem det praktiske arbejde.

Intern sparring som kompetenceudviklende

Mens de generelle kritikpunkter, som er nævnt ovenfor, tydeligst kom til udtryk i forbindelse med kursusdagene, er lærerne positive over for det hovedelement i projektet der bestod af sparring i triogrupper forankret på hver af de deltagende skoler. Lærerne oplever generelt at de har haft et stort udbytte af sparringen. Evalueringen indikerer at særligt fire forhold har været afgørende for lærernes udbytte af samarbejdet i triogrupperne:

- **Fælles fagområde**
Især har sparringen været udbytterig for lærere der har undervist inden for samme fagområde, blandt andet fordi lærerne her har kunnet samarbejde om et fælles fokusområde i undervisningen, og fordi de har kunnet arbejde med de samme didaktiske og pædagogiske metoder. I disse tilfælde har lærerne kunnet inspirere og videndele med hinanden. Derudover har det været gavnligt for lærerne at de i triogrupperne har været sammensat på tværs af uddannelsesniveauer. På den måde har lærerne opbygget en større indsigt i hvordan lærere på andre niveauer underviser, og derved også hvordan de selv tilrettelægger undervisningen bedst så den hænger sammen med undervisningen på de øvrige uddannelsesniveauer.
- **Åbenhed og tillid**
Åbenhed og tillid mellem faglærere og sparringslærere anses også som afgørende for triogruppernes virke, og samarbejdet stiller krav til at faglærerne er villige til at tage imod råd og vejledning og er parate til at ændre deres undervisningspraksis. Størstedelen af de deltagende faglærere har vist denne åbenhed og tillid, hvilket har været afgørende for udbyttet.

- Tydelig progression i observationer og sparring
Tid og logistik opleves også som afgørende for udbyttet af sparringen i triogrupperne. Et læn- gerevarende progressivt forløb med flere undervisningsobservationer og efterfølgende spar- ring er tilsyneladende mest udbytterigt. Dette kræver at triogrupperne mødes flere gange i lø- bet af et skoleår da sparringslærerne derved har mulighed for at følge med i faglærernes ud- vikling. I den forbindelse kan ansvaret for at koordinere triogruppernes møder med fordel syn- liggøres.
- Specifikt fokus for sparring og observationer
Evalueringen indikerer at de triogrupper hvor sparringslæreren har haft et specifikt pædago- gisk og didaktisk fokus og et specifikt fokus på en mindre kursistgruppe, især har været ud- bytterige for faglærerne. I disse triogrupper har faglærerne kunnet koncentrere sig om et en- kelt element i undervisningen og arbejde fokuseret med dette frem for at skulle ændre samt- lige dele af deres undervisningspraksis. Som eksempler på disse særlige fokusområder nævner lærerne skriftlighed og mundtlighed.

Evalueringen indikerer desuden at der er forskellige fordele ved at anvende kollegiale sparringslæ- rere og eksterne sparringslærere. Faglærerne oplever at eksterne sparringslærere er bedre i stand til at fastholde et fagligt fokus på målgruppen, mens det omvendt er befordrende for den lokale forankring og den uformelle sparring at sparringslæreren er en kollega.

Individuel opmærksomhed gennem heldagsskolen

Både ledere og kursister vurderer at heldagsskolen har haft en positiv betydning for kursisters deltagelse og gennemførelse. Især har heldagsskolen bidraget til at forberede kursisterne til ek- samenen, og både ledere og kursister mener at heldagsskolen har betydet at kursister har bestået eksamener som de ikke nødvendigvis havde bestået uden den individuelle støtte som heldagssko- len har givet mulighed for. Det særligt positive ved heldagsskolen vurderes netop at være den in- dividuelle og personlige opmærksomhed rettet mod den enkelte kursist. Flere kursister under- streger hvordan det især har været udbytterigt at de i forbindelse med de ekstra undervisningstil- bud har kunnet fokusere på det som netop de har haft vanskeligt ved, fx udtale og grammatik.

Fremmødet til heldagsskolens aktiviteter har dog været begrænset. Årsagen til dette er kursister- nes manglende motivation, men også kursisters travle hverdag og skematekniske vanskelighe- der opleves som en begrænsning for at kunne finde tid til at deltage. Lærere og ledere peger der- for på at timer til heldagsskolen med fordel kan indlægges i kursisters skemaer i begyndelsen af skoleåret da dette vil sikre en højere grad af deltagelse.

2 Indledning

Projektet Lige muligheder for alle er blevet til med støtte fra Region Hovedstaden som en del af regionens overordnede fokus på ungdomsuddannelser til alle. Hensigten med projektet er at udvikle metoder og redskaber til at støtte tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer i at gennemføre en kompetencegivende uddannelse på avu-, hf- eller stx-niveau.

Styregruppen for projektet Lige muligheder for alle har bedt Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) om at evaluere om projektet når sine målsætninger. Styregruppen består af repræsentanter for VoksenUddannelsescenter Frederiksberg (VUF), VUC Nordsjælland, VUC Vestegnen, Kongsholm Gymnasium & HF, Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter og Videncenter for tosprogethed og interkulturalitet (UC2).

Evalueringen er gennemført af evalueringskonsulent Kristine Cecilie Zacho Pedersen (projektleder) og evalueringsmedarbejder Signe Emilie Bech Christensen.

2.1 Projektet Lige muligheder for alle

Undersøgelser og evalueringer viser at det kræver en særlig indsats hvis tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer skal klare sig godt igennem uddannelsessystemet. Projektet Lige muligheder for alle bygger på en antagelse om at tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer oplever nogle fælles vanskeligheder med at få det optimale udbytte af undervisningen. Disse vanskeligheder er dels relateret til skolens sproglige og kulturelle koder, dels til fagenes indhold og sproglige registre, og kræver ofte forskellige tilgange for henholdsvis tosprogede og unge fra uddannelsesfremmede miljøer.

2.1.1 Formål

Projektets formål er at forbedre mulighederne for at kursisterne fastholdes og kommer succesfuldt gennem uddannelsessystemet. Ved at fokusere på faglærerne og gøre dem i stand til at tilrettelægge og gennemføre undervisningen med fokus på og hensyntagen til tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer er forventningen at det ikke blot vil styrke kursisternes muligheder for at gennemføre, men at det også vil forbedre resultaterne ved deres afsluttende eksamener så deres adgang til både korte og længerevarende uddannelser sikres. Projektets primære formål er derfor at udvikle læreres metoder og redskaber til at støtte tilegnelsen af en række kompetencer hos tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer.

I projektbeskrivelsen for Lige muligheder for alle fremgår det at man især ønsker at udvikle kursisternes sproglige, begrebsmæssige og studiemæssige kompetencer. Disse kompetencer anses som nødvendige for at klare sig i uddannelsessystemet, og typisk har tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer vanskeligt ved at tilegne sig disse kompetencer.

Hensigten med projektet er gennem efteruddannelsesvirksomhed og via aktionslæringens metode at sikre, at der skabes mulighed for erfaringsudveksling og dialog om erfaringerne fra projektet. En udvidelse af lærernes kendskab til dansk som andetsprog i undervisningen og kendskab til hvordan læring finder sted hos forskellige kursistgrupper, anses således for at være nødvendige forudsætninger for at lærerne, på sigt, bliver i stand til at ændre eller revurdere de metoder og redskaber de benytter i undervisningen.

Med aktionslæring som den primære metode i forbindelse med projektet har formålet været at afprøve forskellige undervisningsformer i praksis for herefter at udpege den bedste metode og de

mest effektive tiltag. Projektet har gennem kursusdage skullet udstikke rammerne for og bidrage med de nødvendige redskaber til udvikling af lærernes undervisningspraksis hvorefter lærere ved at afprøve nye undervisningsformer og observere hinandens praksis har skullet sparre og erfaringsudveksle med hinanden. Aktionslæring som metode har således skullet bidrage til en opkvalificering af lærerne gennem systematisk videndeling og observation, afprøvning af tiltag i praksis og løbende evaluering.

2.1.2 Organisering

Projektet er et samarbejde mellem en række uddannelsesinstitutioner med forskellige uddannelser, herunder avu, hf, gymnasium, studenterkursus og danskuddannelse.

I projektet deltager følgende skoler:

- VoksenUddannelsescenter Frederiksberg (VUF)
- VUC Nordsjælland, afdelingen i Helsingør
- VUC Vestegnen, herunder Kongsholm Gymnasium & HF.

På VUF og VUC Vestegnen er projektet primært rettet mod kompetenceudvikling af lærere der skal undervise tosprogede kursister. På VUC Nordsjælland er projektet primært rettet mod kompetenceudvikling af lærere der skal undervise kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. Tabel 1 viser hvor mange lærere der har deltaget fra de forskellige skoler. Tabellen inddeler lærerne i henholdsvis faglærere som skal kompetenceudvikles, og lærere der skal fungere som sparringslærere.

Tabel 1
Lærere der har deltaget i projektet

	Faglærere der skal Kompetenceudvikles	Lærere der skal fungere som sparringslærere	Lærere i alt
VUF	2 avu-lærere 3 hf-lærere 3 lærere fra studenterkursus	4 lærere fra sprogcenteret på VUF	12
VUC Vestegnen	3 avu-lærere 2 hf-lærere 2 lærere fra stx-delen på Kongsholm Gymnasium & HF	1 lærer med dansk som andet-sprog fra VUC Vestegnen 3 lærere fra Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter	11
VUC Nordsjælland	3 avu-lærere 3 hf-lærere	1 Forberedende VoksenUndervisningslærer (FVU-lærer) fra VUC Nordsjælland 1 lærer/ konsulent fra UC2	8

Faglærerne er udvalgt så de repræsenterer tre forskellige faggrupper: den naturfaglige, den humanistiske og den samfundsfaglige. Alle lærerne har selv valgt at deltage – enten ved at være blevet opfordret til det eller ved selv at have foreslået det.

Projektet Lige muligheder for alle strækker sig over to skoleår, 2008/09 og 2009/10, og består af to dele. Første del af projektet er blevet udmøntet i skoleåret 2008/09 i form af tre aktiviteter:

- Lærersamarbejde i triogrupper på skolerne
- Kursusdage på tværs af skolerne
- Heldagsskole for kursister.

Lærersamarbejdet i triogrupper og kursusdagene har primært været rettet mod lærerne. Her har formålet været at kompetenceudvikle de lærere der har deltaget i projektet. Heldagsskolen har været rettet mod kursisterne og har bestået af tilbud om undervisningsaktiviteter uden for den almindelige skoletid.

Anden del af projektet afvikles i skoleåret 2009/10, og her er målet at faglærerne skal fungere som ressourcepersoner på deres respektive skoler, og at den viden der er blevet opbygget i projektet, spredes til skolernes øvrige lærere. Dette indebærer blandt andet at de faglærere som har deltaget i projektet, varetager lokalt baserede efteruddannelseskurser for kollegaer, og at kollegaer kan henvende sig med spørgsmål angående undervisning af tosprogede kursister eller kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. Derudover vil nogle af de kompetenceudviklede lærere skulle deltage i eksterne netværksmøder for de tre involverede skoler for at sikre fortsat sparring og videndeling.

2.2 Evalueringens formål

EVA's evaluering af projektet Lige muligheder for alle er ligesom projektet todelt. Denne evalueringsrapport fremlægger evalueringen af projektets første del og er offentliggjort i november 2009. Et efterfølgende notat fremlægger evalueringen af projektets anden del og offentliggøres i oktober 2010.

Formålet med første del af evalueringen er at afdække om faglærere, sparringslærere, kursister og ledere oplever at projektet har nået sine målsætninger, og begrundelsen for deres oplevelse.

Evalueringen undersøger jf. projektbeskrivelsen:

- Hvordan det samlede projekt med aktionslæring gennem deltagelse i triogrupper og kursusdage har bidraget til lærernes planlægning, tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisningen, og hvilke elementer der eventuelt kan styrkes
- Lærernes og kursisternes vurderinger af heldagsskolen
- Om det opleves at lærerne er blevet bedre til at planlægge, tilrettelægge og gennemføre undervisningen for tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer, blandt andet om der er blevet udviklet særlige redskaber og metoder til undervisningen.

I projektet deltager forskellige skoler med forskellige organisatoriske forhold, herunder forskellige kulturer, forskellige lærergrupper, forskellige kursistgrupper etc. Dette medfører at henholdsvis ledere, lærere og kursister har forskellige erfaringer og oplevelser med projektet. Denne rapport evaluerer den oplevede effekt af det samlede projekt og vil kun i begrænset omfang redegøre for hvilken betydning den organisatoriske kompleksitet blandt de deltagende skoler har haft for udbyttet. Projektbeskrivelsen lægger således ikke op til at afdække årsagsforbindelser mellem de deltagende skolers struktur og det oplevede udbytte.

2.3 Dokumentation

Evalueringen af projektet er baseret på faktaark fra UC2 og på en række interviews med faglærere, sparringslærere, ledere og kursister fra hver af de deltagende skoler:

- Faktaark fra UC2
I august 2009 indleverede UC2 en kort faktisk redegørelse for projektets forløb på de tre skoler. Formålet med redegørelsen var at få et overblik over hvilke aktiviteter der har fundet sted i løbet af skoleåret 2008/09.
- Gruppeinterviews med lederne (1 times varighed)
I august 2009 blev lederne fra de tre deltagende skoler samt Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter interviewet for at få indblik i deres vurdering af projektets forløb.
- Gruppeinterviews med faglærere der har deltaget i kompetenceudvikling (1,5 times varighed)
I august 2009 blev faglærerne på hver af de tre skoler interviewet. Formålet med interviewene var at få indblik i hvordan lærerne har oplevet projektets forløb og deres egen kompetenceudvikling, herunder de metoder og redskaber til undervisningens tilrettelæggelse som projektet har bidraget med.
- Gruppeinterviews med sparringslærere (1 times varighed)
I august 2009 blev sparringslærerne interviewet. Formålet med interviewene var at få sparringslærernes vurderinger af hvordan projektet er forløbet, og hvilken kompetenceudvikling de deltagende lærere har været igennem, herunder sparringslærernes vurdering af de metoder og redskaber til undervisningen som projektet har udviklet.
- Gruppeinterviews med kursister (1 times varighed)

I august 2009 blev de kursister som enten har deltaget i heldagsskolen, eller som har været undervist af lærere der har indgået i projektet, interviewet. Formålet med interviewene var at samle kursisternes erfaringer med og vurderinger af undervisningsforløbene og heldagsskolen.

Det valgte design betyder at lærernes oplevelser og vurderinger bliver et centralt element i rapporten. Det gælder ikke mindst i forhold til evalueringen af kursusdage som hverken ledere eller elever har deltaget i.

2.4 Terminologi

I rapporten beskrives projektets deltagere som henholdsvis faglærere, sparringslærere, ledere og kursister.

Med udtrykket faglærere refereres til de lærere som har et specifikt fagligt kendskab til de fag de underviser i, men som ikke har særlige kompetencer til at undervise tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. Disse lærere er fx hverken FVU-lærere eller uddannet i dansk som andetsprog.

Sparringslærerne har derimod en særlig indsigt i undervisning af tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer – enten ved at være FVU-lærer eller ved at være uddannet i dansk som andetsprog. Som det fremgår af tabel 1, er disse lærere enten ansat på de deltagende skoler eller på Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter eller er lærere/ konsulenter fra UC2. De lærere/konsulenter som er ansat på UC2, vil i rapporten benævnes eksterne sparringspartnere.

Når der i evalueringen refereres til lærere generelt, vil dette være både faglærere og sparringslærere.

Når der i evalueringen refereres til ledere, forstås dette som uddannelseschefer, inspektorer, vicedirektører og udviklingschefer fra de deltagende institutioner. Ofte har disse også været repræsenteret i projektets styregruppe.

Målgruppen for projektet benævnes tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. Med tosprogede kursister refereres typisk til unge med flygtninge-, indvandrer- eller efterkommerbaggrund fra ikke-vestlige lande, mens der med kursister fra uddannelsesfremmede miljøer refereres til kursister fra hjem uden tradition for uddannelse. Når målgruppen beskrives samlet, anvendes begrebet kursister.

Som beskrevet i afsnit 1.1 har den overordnede metode for projektet været aktionslæring med henblik på at kompetenceudvikle lærerne. Kompetenceudvikling gennem aktionslæring har fundet sted i forbindelse med to hovedaktiviteter. Disse aktiviteter benævnes i rapporten henholdsvis sparring i triogrupper og kursusdage. Sparring i triogrupper har været lokalt forankret, og triogrupperne har hovedsageligt bestået af kollegaer fra samme skoler, mens kursusdagene har forenet de deltagende skoler og gjort det muligt at sparre og videndele på tværs af skolerne.

2.5 Rapportens opbygning

Foruden resumeet og dette indledende kapitel indeholder rapporten to kapitler:

I kapitel 3 skitseres erfaringerne med projektets konkrete elementer: triogrupperne, kursusdagene og heldagsskolen. Her besvares det om og hvordan projektets delelementer har bidraget til lærernes planlægning, tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisningen, og hvilke elementer der kan styrkes. Herunder præsenteres lærernes og kursisternes vurdering af heldagsskolen.

I kapitel 4 beskrives hvad ledere, lærere og kursister oplever har været det konkrete udbytte af projektet. Det beskrives om og hvordan det samlede projekt opleves at have bidraget til at lærerne er blevet bedre til at planlægge, tilrettelægge og gennemføre undervisningen for tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer, blandt andet om der er blevet udviklet særlige redskaber og metoder til undervisningen.

3 Erfaringer fra projektet

Projektet Lige muligheder for alle har primært haft fokus på kompetenceudvikling af lærere. Tanken var at man ville udvikle faglærernes kompetencer via aktionslæring og dermed øge kursisternes udbytte af deres skolegang og gøre det lettere at fastholde tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer i uddannelsessystemet. Med det primære fokus på lærerne har projektet bestået af to aktiviteter rettet mod skolernes faglærere, mens den sidste aktivitet har været rettet specifikt mod kursisterne.

Aktiviteterne rettet mod lærerne har været funderet i aktionslæring og har bestået i triogrupper og kursusdage. Aktiviteten rettet mod kursisterne har bestået i en heldagsskole, forstået som tilbud om undervisningsaktiviteter uden for den almindelige undervisning. Erfaringer fra og vurderinger af disse tre elementer vil blive belyst i dette kapitel.

3.1 Sparring i triogrupper

På de tre deltagende skoler er der foregået aktionslæring i triogrupper. Ifølge faktaarket fra UC2 har triogrupperne bestået af to faglærere og en sparringslærer. Enkelte steder har sparringslæreren været en lærer/konsulent eller en sprogkonsulent fra enten UC2 eller Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter, mens det på de øvrige skoler har været en lærerkollega. Desuden har alle triogrupper haft tilknyttet en konsulent fra UC2 der har fulgt grupperne som eksterne sparringspartnere. UC2's observationer var tilrettelagt med en observation for hver faglærer i starten af forløbet og en i slutningen af forløbet. UC2 har således løbende deltaget med sparringslærere i triogrupperne for at sparre på et overordnet plan med udgangspunkt i den enkelte triogrupperes indbyrdes drøftelser, erfaringer og pointer. Her har UC2 skullet bidrage med information om forskningsresultater inden for andetsprospædagogik og med erfaringer fra lignende udviklingsprojekter for at kvalificere triogruppernes tiltag og indsigt yderligere. Af praktiske årsager lykkedes det dog ikke at observere alle faglærere to gange.

Ifølge projektbeskrivelsen til projektet Lige muligheder for alle skulle aktionslæringen foregå ved at faglærerne på baggrund af ny viden om området, sparringslærernes observationer af undervisningen og erfaringsudveksling med kollegaer skulle opstille teser om hvordan undervisningen kunne tilrettelægges så den ville være særligt egnet til tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. Teserne skulle efterfølgende afprøves i praksis, og undervisningen evalueres og justeres.

Formålet med triogrupperne har været at kvalificere faglærernes undervisning af tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. Sparringslærernes opgave har i den sammenhæng været at bevidstgøre faglærerne om sprogets betydning i undervisningen, herunder hvilken betydning det har at lære via sit andetsprog. Triogrupperne har med udgangspunkt i tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer haft fokus på udfordringer i forhold til undervisningen af netop denne kursistgruppe og med afsæt i dette drøftet muligheder for at tilrettelægge og gennemføre undervisningen så den i højere grad kan imødekomme målgruppens behov.

Udgangspunktet for sparringslærernes didaktiske fokus har, jf. projektbeskrivelsen, været:

- Tavlebrug og notatteknik med særligt fokus på overskuelighed og skrift
- Metoder til eksplicitering af sproget i fagundervisningen
- Tilrettelæggelse af undervisningen så den i højere grad aktiverer tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer, herunder fokus på fagligt og førfagligt sprog.

3.1.1 Triogruppernes sammensætning

Triogrupperne på de deltagende skoler har været sammensat forskelligt hvad angår fag og niveauer:

- På *VUF* har triogrupperne været sammensat inden for henholdsvis det samfundsfaglige, naturfaglige eller humanistiske fagområde og på tværs af niveau. Faglærerne i den enkelte gruppe har altså undervist på henholdsvis avu- niveau, hf- niveau og stx-niveau.
- På *VUC Nordsjælland* har triogrupperne været sammensat efter fag og på tværs af niveau. Her har lærerne altså undervist i de samme fag, mens niveauerne har været forskellige. Faglærere i den enkelte gruppe har undervist på avu-niveau, mens andre faglærere har undervist på hf-niveau.

Triogrupperne på *VUF* og *VUC Nordsjælland* har været sammensat ud fra en forventning om at faglærerne bedst ville kunne støtte og lade sig inspirere af hinanden hvis de underviste i samme fag eller fagområder, blandt andet ud fra en forventning om at udfordringerne i undervisningen er knyttet specifikt til fagområder og derfor på mange måder er identiske inden for de enkelte fag eller fagområder.

- På *VUC Vestegnen* adskiller triogrupperne sig fra de øvrige ved at have været sammensat på tværs af både fag og niveau. Her har faglærerne undervist i forskellige fag og på henholdsvis avu-niveau, hf-niveau og stx-niveau.

Organiseringen af triogrupperne på *VUC Vestegnen* er sket ud fra en forventning om at lærerne ville kunne inspirere hinanden på tværs af fag, og at lærernes fagområder ikke ville være afgørende for deres udbytte af sparringen. Ledelsen vurderede at de pædagogiske udfordringer i undervisningen ikke er knyttet specifikt til fagene, men snarere til bredere pædagogiske og didaktiske problemstillinger.

Triogrupper bestående af faglærere med fælles fagkombinationer har generelt oplevet sparringen som udbytterig. Som årsag til dette angiver de blandt andet muligheden for at udveksle erfaringer og idéer med faglærere inden for samme fagområde. Faglærerne anser det i denne sammenhæng som afgørende for udbyttet at de har repræsenteret samme fagområder, blandt andet fordi de dermed har kunnet arbejde med et fælles fokus i undervisningen. Dette fælles fokus har for flere lærere været arbejdet med sprog og begrebsafklaring, mundtlighed og skriftlighed, og her har det været gavnligt for faglærerne at fagenes sprog har været tæt knyttet til hinanden. Eksempelvis har triogrupper med sprogfag som dansk og engelsk især haft fokus på skriftlighed i undervisningen, mens naturfaglige fag i højere grad har haft fokus på mundtlighed. Faglærere med samme fag eller fagområder har med andre ord kunnet udveksle både faglige, pædagogiske og didaktiske erfaringer, hvilket har gjort det lettere at samarbejde og videndele.

De faglærere som har samarbejdet på tværs af fagområder, har haft forskellige erfaringer med denne konstellation. Nogle faglærere oplevede samarbejdet i triogrupper på tværs af fagområder som spændende da de dermed kunne lære af hinandens didaktiske og pædagogiske praksis. Således forklarer faglærerne i en triogruppe hvordan de oplevede det som inspirerende at blive præsenteret for andre typer af arbejdsformer end dem de sædvanligvis anvendte. Fx fortæller en lærer fra det naturfaglige område hvordan han er blevet inspireret af den måde sprogfagene arbejder med sprog og begrebsafklaring på. I de triogrupper hvor man var positiv over for arbejdet på tværs af fagområder, valgte man typisk at arbejde med et pædagogisk og didaktisk fokus som ikke var knyttet til det specifikke fagområde. Et af disse fokusområder var fx øget kursistaktivitet eller ændret tavlebrug, hvilket anses som relevant uanset om der undervises i engelsk eller fysik. Det var dog ikke alle lærere som oplevede det som udbytterigt at samarbejde på tværs af fagområder. I de tilfælde hvor det blev oplevet som en begrænsning at lærerne underviste i forskellige fag, skyldtes det ofte at deres fag rummede så forskellige problemstillinger at det ikke var muligt at nå frem til et fælles fokusområde. I disse tilfælde blev sparringen derfor heller ikke opfattet som relevant, hvorfor samarbejdet mellem de faglærerne i disse triogrupper var meget begrænset. Af den grund oplevede faglærerne ikke på samme måde som i andre triogrupper fordelene ved at blive inspireret af hinandens undervisning.

Evalueringen indikerer altså at det bedste udgangspunkt for faglærernes samarbejde er at lærerne kommer fra samme fagområder. I så fald er sandsynligheden for at lærerne vil kunne arbejde med et fælles fokusområde, og dermed optimere videndelingen, større. Omvendt er det ikke i sig selv en begrænsning at faglærerne repræsenterer forskellige fagområder, og i nogle sammenhænge vil et tværfagligt samarbejde kunne inspirere til alternative undervisningsformer.

Alle skolerne havde opdelt triogrupperne så faglærerne repræsenterede forskellige uddannelsesniveauer, og oplevelserne med dette har gennemgående været gode. De fleste faglærere oplevede sammensætningen på tværs af uddannelsesniveauer som givtig, blandt andet fordi det bandt de forskellige afdelinger på uddannelsesinstitutionerne sammen, da lærerne opnåede kendskab til niveauet under eller over deres egen undervisning. Dermed blev de bedre i stand til at tilrettelægge undervisningen så den i højere grad passede til de andre niveauer. Fx forklarer en lærer hvordan hun i højere grad blev i stand til at tilpasse undervisningen til de kursister der kom fra avu-niveau, fordi hun havde fået et større kendskab til dette niveau. Derudover oplevede lærerne at det socialt set var positivt at lærerne på skolen fik større kendskab til hinanden. Flere lærere fortæller i den forbindelse at lærerne på de forskellige afdelinger tidligere havde et meget begrænset kendskab til hinanden, men at triogruppernesamarbejdet medførte at der blev skabt nye relationer på tværs.

3.1.2 Faglærernes samarbejde med sparringslærerne

Generelt oplevede faglærerne samarbejdet med sparringslærerne som positivt, men der er uenighed om betydningen af at sparringslærerne har været FVU-lærere og dansk som andetsprogsuddannede.

Nogle faglærere anser det som afgørende for udbyttet af triogrupperne at deres sparringslærer har været FVU-lærer eller uddannet i dansk som andetsprog. De understreger at udbyttet ikke havde været det samme uden sparringslærerens specifikke indsigt i tosprogede kursister eller kursister fra uddannelsesfremmede miljøer – blandt andet fordi disse sparringslærere har kunnet bidrage med konkrete idéer til tilrettelæggelsen og gennemførelsen af undervisningen af den specifikke kursistgruppe. En faglærer siger om sin sparringslærer:

Hun var ekstremt dygtig og kunne virkelig bidrage med noget. Hun har den faglighed jeg ikke har (...) Hun havde den der nøgleåbner. Det var ligesom at man kunne dykke ned og samle noget op man kunne bruge. Og hun var også ekstremt god til at give det videre.

Andre faglærere oplever ikke at sparringslærernes specifikke kompetencer har haft en afgørende betydning for udbyttet af triogruppernesamarbejdet. De mener at resultatet havde været det samme hvis de havde haft mulighed for at drøfte undervisningen med en anden god kollega. Det særligt positive har for disse faglærere været tiden og rummet til at disse drøftelser kunne finde sted.

Dermed underkender faglærerne ikke sparringslærernes specifikke viden om tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer, men udsagnene indikerer at fokus i flere triogrupper ikke har været specifikt på tosprogede kursister eller kursister fra uddannelsesfremmede miljøer, men derimod på svage kursister generelt. Med dette brede fokus har sparringslærernes specifikke indsigt i og viden om tosprogede ikke på samme måde været afgørende for faglærernes udbytte. For disse faglærere har det derimod været muligheden for at diskutere sin egen undervisningspraksis med en god kollega.

Enkelte steder medgiver sparringslærerne at deres faglighed kun i ringe grad blev udnyttet i triogrupperne, og nogle sparringslærere er usikre på i hvor høj grad deres baggrund som FVU-lærere eller dansk som andetsprogs-lærere har været afgørende for faglærernes udbytte af triogrupperne. Nogle sparringslærere påpeger dermed at der i lige så høj grad har været fokus på undervisningsdifferentiering generelt som på konkrete metoder til at støtte projektets specifikke målgruppe med.

Faglærerne har på nogle skoler skullet samarbejde med interne sparringslærere, dvs. kollegaer, mens faglærere på andre skoler har skullet samarbejde med sparringslærere uden tilknytning til den specifikke skole, men med tilknytning til Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter eller UC2.

Faglærerne giver ikke selv udtryk for at det har haft en stor betydning for deres udbytte om sparringslærerne har været en kollega eller en lærer eller lærer/konsulent fra Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter eller UC2. Gennemgående er faglærerne tilfredse med samarbejdet med sparringslærerne.

De faglærere som har samarbejdet med sparringslærere fra Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter eller UC2, understreger dog vigtigheden af at observationerne og den efterfølgende sparring bliver koordineret og planlagt, blandt andet fordi det ikke er muligt blot at henvende sig til sparringslærerne i et frikvarter. For nogle faglærere har det således været en begrænsning at de ikke uformelt og løbende har kunnet diskutere undervisningen på lærerværelset. Omvendt forklarer faglærere med kollegiale sparringslærere at samtalerne ofte blev for uformelle, og en faglærer peger på at det for ham ville have været mere udbytterigt hvis han kunne have diskuteret undervisningen med en sparringslærer der ikke var tilknyttet skolen – blandt andet fordi der dermed ville "have været mere selvdisciplin", som han udtrykker det.

Både UC2 og sparringslærerne understreger at tillid og lydhørhed spiller en væsentlig rolle for et godt samarbejde mellem sparringslærere og faglærere. Således anses det som afgørende for udbyttet at faglærerne er parate til at lukke andre ind i deres undervisning, og at faglærerne er lydhøre over for de kommentarer som sparringslærerne måtte have til deres undervisning. Om dette siger en sparringslærer:

Lærernes åbenhed – det kan der være meget forskel på. En af mine lærere sagde: "Jeg glæder mig bare sådan til at der kommer én og observerer mig, for jeg elsker det, og så får jeg noget feedback". Og det er jo luksus. Hvor jeg klart fornemmede at den anden hele tiden var i forsvarsposition: "Jeg gør sådan fordi sådan". Altså skulle komme med en forklaring når man kom med en observation. Og så føler man sig som en der angriber og peger ting ud, og det er jo ikke meningen. Så det kommer meget an på hvordan det bliver modtaget. Det er lærernes personlighed der sætter grænser for hvad der kan snakkes om.

Generelt har mangel på åbenhed og lydhørhed ikke været et problem for triogrupperne, vurderer både faglærere og sparringslærere. Dette kan blandt andet hænge sammen med at faglærerne selv har valgt at deltage i projektet og således i høj grad har været motiverede og åbne over for de ændringer i deres undervisning som projektet kunne medføre. De fleste faglærere giver udtryk for at det udelukkende har været positivt at blive observeret og få sparring. Som flere lærere peger på, skyldes dette blandt andet at sparringslærerne har en anden faglighed. Sparringslærerens fokus har ikke været på det faglige indhold, men derimod på selve undervisningsformen. Om dette siger en sparringslærer følgende:

Vi skal ikke vurdere deres faglige kunnen eller noget, men skal ind og observere med et særligt fokus som handler om tøsprogethed. Hvis man har den kontrakt, at det jo ikke er fordi at jeg skal ind og vurdere dig som lærer eller dit faglige niveau (...) Jeg skal bare se hvad det er for nogle mekanismer – hvordan fungerer det?

3.1.3 Observationer og sparring

Triogruppernes samarbejde har været baseret på sparringslærernes observationer og efterfølgende sparring samt ekstern sparring fra UC2. De faglærere som er blevet observeret af UC2, vurderer gennemgående at den eksterne sparring har været god og brugbar. Især har det haft positiv betydning for udbyttet af sparringen at kommentarerne har været meget konkrete og således har haft karakter af redskaber og værktøjer.

Sparringen i triogrupperne skulle som udgangspunkt foregå jævnligt, fordelt ud over skoleåret, men også her er der forskel på det reelle omfang af sparringen. På nogle skoler har sparringslærerne observeret faglærernes undervisning flere gange i løbet af skoleåret, mens andre sparringslærere kun har observeret en enkelt gang. Især tid og logistik har været bestemmende for hvor ofte lærerne har kunnet mødes, og flere faglærere og sparringslærere oplever netop disse to faktorer som en fælles hindring for triogruppernes virke. Først og fremmest har både faglærere og sparringslærere en travl hverdag, hvilket i mange tilfælde har gjort det vanskeligt at finde tid til at samle triogruppen. Dette har i flere tilfælde betydet at triogrupperne er blevet til duogrupper.

per, hvilket igen har betydet at flere faglærere ikke har kunnet drage nytte af andre faglæreres erfaringer.

Sparringslærere og faglærere mener i den sammenhæng at det ville have været hensigtsmæssigt hvis observationerne og den efterfølgende sparring var blevet lagt ind i deres skemaer. At placere ansvaret for mødekoordineringen hos en af triogruppernes medlemmer kunne også bidrage til at sikre at observationerne og sparringen ville finde sted. Flere lærere forklarer hvordan de forventede at en anden i triogruppen var ansvarlig for organiseringen af møderne, hvilket resulterede i at det kun lykkedes gruppen at mødes få gange.

I afsnit 3.1.1 blev vigtigheden af samarbejdet mellem faglærerne understreget. På samme måde giver lærerne udtryk for det væsentlige i at alle tre deltagere i triogruppen kan finde tid til at mødes. Det anses dog ikke alene som relevant at begge faglærere har haft mulighed for at deltage i sparringen. At sparringen og observationerne finder sted op til flere gange i løbet af et skoleår, understreges også som afgørende for udbyttet. I de tilfælde hvor triogruppen kun har haft mulighed for at mødes én til to gange, har det betydet at sparringslærerne kun i mindre grad har kunnet komme med råd og anbefalinger. Udbyttet af sparringen har for disse faglærere derfor været mere begrænset. De faglærere der derimod er blevet observeret og har fået sparring flere gange, i nogle tilfælde en gang om måneden, giver til gengæld udtryk for at udbyttet har været stort. I disse tilfælde har der nemlig været rig mulighed for at diskutere undervisningspraksis, og sparringslærerne har kunnet bidrage med mange konkrete idéer og forslag til ændringer. Lærerne fortæller således at det generelt har været udbytterigt når der her har været en progression i observationerne og sparringen.

Ud over det væsentlige i at triogruppedeltagerne har kunnet finde tid til at mødes, understreger faglærerne at udbyttet af sparringen i triogrupperne har været størst når sparringslærerne har haft et konkret fokus – både et specifikt didaktisk og pædagogisk fokus og et fokus på en specifik målgruppe. I nogle triogrupper har man således valgt at fokusere på et par enkelte kursister i klassen, fx de stille kursister eller de tosprogede kursister, og dette har faglærerne gennemgående oplevet som udbytterigt.

Som nævnt angiver faglærerne det som væsentligt at sparringslærerne ikke blot fastholder et specifikt fokus på målgruppen. De oplever det også som væsentligt at sparringslærerne har et specifikt pædagogisk og didaktisk fokus i forbindelse med observationerne og sparringen – blandt andet fordi faglærerne dermed har kunnet koncentrere sig om et enkelt element i undervisningen frem for at skulle ændre hele deres undervisningspraksis. Således indikerer evalueringen at de lærere som har arbejdet specifikt med enten skriftlighed, mundtlighed, tavlebrug eller øget kursistdeltagelse, også i særlig grad oplever udbyttet af sparringen i triogrupperne som stort.

3.1.4 Ændringer i undervisningspraksis

Et af målene med sparringen i triogrupperne var at udvide faglærernes forståelse af den specifikke kursistgruppes særlige behov. Dette medførte for nogle lærere at de blev opmærksomme på forhold som de ikke selv havde overvejet. Nogle faglærere forklarer blandt andet hvordan de i dag, efter sparringen i triogruppen, forsøger at øge kursisternes deltagelse og aktivitetsniveau gennem mindre brug af kontrol. I stedet for at afkræve kursisterne svar på spørgsmål der stilles ud i klassen, lader de kursisterne fremlægge svarene for hinanden. Dette har dels medført at kursisterne kommunikerer mere med hinanden og dermed også i højere grad bruger sproget, dels medført en øget brug af gruppearbejde med efterfølgende obligatoriske fremlæggelser for klassen. En anden lærer fremhæver hvordan hun efter sparringen forsøger at øge kursisternes forståelse, deltagelse og aktivitetsniveau ved at opfordre kursisterne til at anvende deres modersmål i klassen. Denne lærer forklarer hvordan hun på grund af sparringen i triogrupperne er begyndt at anskue kursisternes modersmål som en ressource der med fordel kan anvendes i undervisningen, frem for at kræve at der tales dansk. Om dette siger hun følgende:

To kursister sidder og forklarer noget på samme sprog. Hvis der fx sidder to irakere. Der har jeg altid tænkt at de skal ikke sidde og snakke sammen. Der fik jeg påpeget vigtigheden af at man kan fortælle noget på sit eget sprog. Bingo, så er den der. Det har jeg altid tænkt at det skal de i hvert fald ikke. Og nu tænker jeg: "Gør det endelig". Og jeg kan ba-

re se hvor godt det er. Det er sådan en lille bitte justering som bare har betydet utrolig meget, hvor jeg bare ikke har vidst det.(...) Sådan en viden synes jeg at jeg har fået en del af. Nogle små hint som har været gode.

De fleste faglærere forklarer at samarbejdet i triogrupperne på forskellig vis har bidraget til ændringer eller justeringer i undervisningspraksis. Nogle lærere forklarer hvordan de har ændret konkrete elementer i deres undervisning. Andre lærere har udarbejdet nyt undervisningsmateriale som tager særligt højde for tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. Faglærerne oplever ikke at der er tale om markante ændringer, men de har alligevel kunnet se at kursisterne reagerer positivt på den ændrede praksis. Formålet med triogrupperne var som udgangspunkt med aktionslæring som den overordnede metode, at lærerne skulle afprøve forskellige undervisningsmetodikker samt registrere hvilken virkning disse havde på kursisterne. På spørgsmålet om triogruppernes afsmittende effekt på kursisterne er de fleste lærere enige i at denne del af projektet Lige muligheder for alle har skabt et positivt udbytte for kursisterne.

Også sparringslærerne understreger at de har kunnet se ændringer i faglærernes undervisningspraksis. Ændringer som de mener at kunne relatere til den sparring der har fundet sted i triogrupperne. Sparringslærerne peger på at udbyttet varierer meget fra faglærer til faglærer, men i de tilfælde hvor faglærerne har været engagerede og åbne over for at ændre praksis, har udbyttet gennemgående også været stort, vurderer sparringslærerne.

3.1.5 Triogrupperne – en sammenfatning

Gennemgående er erfaringerne fra aktionslæringen i triogrupperne gode. Langt de fleste lærere, både sparringslærere og faglærere, vurderer at udbyttet af den sparring der her har fundet sted, har været stor. Nogle har dog oplevet et større udbytte end andre. Nogle faglærere forklarer hvordan sparringen har resulteret i store og markante ændringer i deres generelle undervisningspraksis, mens der for andre er tale om mindre ændringer i deres måde at tilrettelægge og gennemføre undervisningen på. Særligt mener de erfarne faglærere at udbyttet har været mindre. Flere erfarne lærere forklarer at de gennem årene selv har gjort sig mange af de overvejelser som sparringen har resulteret i. Om dette siger en faglærer følgende:

Indimellem har jeg også haft en fornemmelse af at det er noget vi har snakket om før. Vi har undervist en del år, og vi har også haft besværlige hf'ere før og har i forvejen hoppet og danset for at få det til at lykkes. Der synes jeg indimellem ikke at det rykkede så forfærdeligt meget.

Evalueringen tyder på at faglærernes udbytte af triogrupperne er betinget af særligt fire væsentlige forhold:

- Triogruppernes sammensætning
- Mulighederne for sparring
- Faglærernes åbenhed
- Sparringslærernes rolle.

De to førstnævnte forhold er af strukturel karakter. Hvad angår triogruppernes sammensætning spiller lærernes fagkombinationer en afgørende rolle. Det synes at fungere bedst når grupperne er sammensat så faglærerne underviser inden for samme fagområde så de kan have samme didaktiske og pædagogiske fokus. Derudover er udbyttet af triogrupperne betinget af at observationerne og sparringen kan foregå flere gange i løbet af året. At der enten på forhånd afsættes tid til disse møder i lærernes skemaer, eller at ansvaret for at koordinere møderne placeres hos én af lærerne, anses i denne sammenhæng som forhold der vil kunne fremme udbyttet af triogrupperne.

De to sidstnævnte forhold er af mere personlig karakter. For at triogrupperne kan fungere efter hensigten og kvalificere faglærernes undervisning af tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer kræver det at lærerne udviser tillid og lydhørhed – at de er parate til at lade andre overvære deres undervisning og villige til at ændre på undervisningsformen. Derudover er det særligt gavnligt hvis sparringslæreren har et specifikt fokus i forbindelse med observationerne og den efterfølgende sparring. Det er ikke blot relevant at der udvælges et specifikt pæ-

dagogisk eller didaktisk fokus, men også at der fokuseres på en specifik, afgrænset kursistgruppe. Hvis det sker, oplever faglærerne at det er overskueligt og brugbart at indarbejde ændringsforslagene i undervisningen.

Som før nævnt var nogle sparringslærere kollegaer, mens andre var lærere eller konsulenter fra Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter eller UC2. Evalueringen indikerer at især sparringslærere fra Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter fastholdt det specifikke fokus på tosprogede kursister. I disse tilfælde oplevede faglærerne at udbyttet af sparringen var stort, blandt andet fordi de oplevede at få konkrete redskaber til undervisningen af den tosprogede målgruppe – redskaber som en hvilken som helst anden god lærer *ikke* kunne have bidraget med. Evalueringen indikerer dermed at fagligheden hos disse sparringslærere gennemgående blev opfattet som større, og at disse i højere grad end de kollegiale sparringslærere formåede at fastholde et specifikt fokus på den aktuelle målgruppe for projektet. Omvendt understreger en stor gruppe faglærere fordelene ved at sparringslærerne er en del af lærerkollegiet. Ud over at dette skaber en større tryghed for faglærerne, giver det også mulighed for mere uformelle drøftelser, og på længere sigt anses det som afgørende at faglærerne fortsat kan henvende sig til sparringslærerne for at stille spørgsmål og få støtte og vejledning.

Evalueringen indikerer dermed at sparringslærerne fra Vestegnens Sprog- og Kompetencecenter eller UC2 gav en højere grad af specialviden om undervisning af tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer, mens de kollegiale sparringslærere skabte en højere grad af tryghed og lokal forankring og resulterede i et længerevarende uformelt samarbejde.

3.2 Kursusforløbet

Som led i projektet er der ifølge faktaarket fra UC2 blevet holdt ni kursusdage for faglærere og sparringslærere på tværs af de tre deltagende skoler. Kursusforløbet skal bidrage til at nå projektets overordnede mål om at kompetenceudvikle faglærerne gennem aktionslæring. Som led i aktionslæringsmetoden planlagde projektgruppen kursusdagene undervejs i forløbet for at imødekomme lærernes løbende evalueringer og udvikling. Det overordnede formål med kursusdagene var at kompetenceudvikle faglærerne så de i højere grad ville blive i stand til at planlægge, tilrettelægge og gennemføre undervisningen under hensyntagen til tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. Hensigten med kursusdagene var at inspirere faglærerne til nye måder at tilrettelægge og gennemføre undervisningen på ved at præsentere dem for ny viden og ved at give dem mulighed for at udveksle erfaringer på tværs af skoler, fag og niveauer. Kursusdagene har jf. projektbeskrivelsen haft følgende to primære formål:

- At skabe nye input til undervisningen af tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer
- At give mulighed for sparring og fælles erfaringsudveksling med hensyn til nye tiltag i undervisningen iværksat af den enkelte eller triogruppen i perioderne mellem kursusdagene.

Aktiviteterne på kursusdagene har primært været baseret på to elementer: oplæg fra forskere og fagfolk med fokus på sprog og fag, interkulturel pædagogik, genrepædagogik og inkluderende undervisning samt sparring i faggrupper og på tværs af faggrupper om det udviklingsarbejde som skolerne gennemførte.

Hensigten med kursusdagens indhold og opbygning var:

- At få ny viden og inspiration i forhold til undervisning af tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer
- At sammenholde ny viden og inspiration med egen praksis
- At udveksle viden og erfaringer i faggrupper på tværs af og inden for institutioner, fag og niveauer.

Som konkret pædagogisk og didaktisk værktøj har man på kursusdagene introduceret lærerne til SMTTE-modellen som fokuserer på betydningen af sammenhæng, mål, tiltag, tegn og evaluering. SMTTE-modellen har været det overordnede pædagogiske værktøj i projektet, og formålet har været at øge lærernes fokus på mål og tegn, hvilket anses som særligt relevant i planlægningen,

tilrettelæggelsen og gennemførelsen af undervisningen for tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer.

3.2.1 Forskellige forventninger

Mange lærere giver udtryk for et manglende kendskab til kursets overordnede formål og indhold. Flere lærere er usikre på hvad udbyttet af kursusdagene skulle være, og undervejs i forløbet oplevede lærerne generelt ikke at de blev mere afklarede. I forlængelse af det manglende kendskab til formålet med kursusdagene forklarer lærerne at det på kursusdagene blev tydeligt at de havde forskellige forventninger til hvad kurset skulle indeholde og bidrage med. Evalueringen indikerer at lærernes forventninger generelt var store. Flere lærere forklarer at det til tider var vanskeligt at finde tid til at deltage i kursusdagene når de samtidig havde travlt med møder og undervisning. Lærernes forventning til kurset har derfor været at det skulle bidrage med noget nyt og væsentligt.

Lærerne fortæller hvordan de som udgangspunkt var meget positivt indstillede over for projektet fordi de oplevede det som både aktuelt og relevant i deres hverdag som undervisere. Flere lærere forventede i den forbindelse at kursusdagene skulle være det element i projektet som ville bidrage med både relevante teorier og konkrete redskaber der kunne anvendes i undervisningen.

De faglærere som havde forventet at kursusdagene ville foregå på et højt fagligt niveau og tage udgangspunkt i relevante teorier og forskning, forklarer dog at de gennemgående var skuffede over kurset. De havde forventet og håbet at de ville få nye input til undervisningen og få øget indsigt i blandt andet sociokulturelle forhold. Oplevelsen af at kurset ikke levede op til disse forventninger, gav derfor anledning til en del kritik af kurset. I den forbindelse peger en lærer på at kurset aldrig løftede sig fra et praktisk til et teoretisk niveau:

Det bliver lærværelsessnak når du ikke har noget teoretisk at hænge det op på – at man ikke har et mere defineret fokus.

De lærere som havde forventet at kurset ville være meget praksisorienteret, oplevede omvendt heller ikke at deres forventninger blev indfriet. Derimod oplevede de at oplæggene var på et for højt teoretisk niveau med for lidt henvisning til praksis, og at oplæggene derfor kom til at virke irrelevante. En lærer forklarer:

Tit når man hørte en ekstern oplægsholder, så bliver det meget teoretisk, og det er også fint nok. Men jeg tror egentlig at det kunne have været fint hvis man også fik nogle "altså, hvad gør vi så ved det, rent konkret fagligt nu og her – hvilke værktøjer kan vi bruge?". Det synes jeg tit man manglede. Og vi fik ikke tid til at diskutere det bagefter.

Disse lærere havde således vanskeligt ved at omsætte kursets indhold i deres egen praksis.

Det har således været en vanskelig opgave at skulle indfri samtlige læreres forventninger til kurset, eftersom forventningerne var så forskellige. Generelt er lærerne dog enige i at det ville have skabt større tilfredshed hvis der var blevet taget hensyn til lærernes forskellige kendskab til og erfaringer med området, fx ved at have differentieret mellem faglærere og sparringslærere, hvilket lærerne generelt ikke oplevede. Dette får sparringslærerne til at beskrive kursusdagene som et mindre udbytterigt element i projektet:

Langt hen ad vejen i projektet havde vi dsa-lærere [dansk som andetsprogs-lærere] svært ved at finde vores rolle. Hvad skulle vi hjælpe med? Der kunne det have været smadder godt hvis vi kunne have været samlet og ligesom fået den der fælles identitet om "det er det vi skal". Den sparring der blev ud af det mellem dsa-lærere, var sådan set når vi mødtes i frokostpausen, og så kunne man stå der og vende øjnene i himlen og sige: "Gud hvor var det kedeligt sidst". Det var det vi talte sammen om.

Som det fremgår af citatet, efterlyser sparringslærerne en mulighed for at sparre og erfaringsudveksle med hinanden. For dem indeholdt kurset ikke ny viden, og udbyttet ville derfor have været større hvis de i stedet havde haft mulighed for at videndele med sparringslærere fra andre skoler.

Sparringslærerne kritiserer derudover kurset for ikke at have trukket på deres kendskab til og indsigt i andetsprogs-pædagogik. De oplevede ikke at deres viden om undervisning og sprog blev udnyttet i kursusdagene, hvilket for flere af dem gjorde det uinteressant at deltage.

Fordi projektets lærere kom fra forskellige skoler, oplevede lærerne også at have forskellige behov og forventninger til hvad kurset skulle handle om og bidrage med, blandt andet afhængigt af om lærerne kom fra skoler med mange tosprogede kursister eller fra skoler med kun få tosprogede kursister, men med mange kursister fra uddannelsesfremmede miljøer.

3.2.2 Kursusdagens form

På hver kursusdag blev lærerne inddelt i nye grupper på tværs af de deltagende institutioner, fag og niveauer for at give dem mulighed for at videndele og erfaringsudveksle. Lærerne fortæller at denne stadige omorganisering betød at de aldrig fik mulighed for at opbygge tillid til hinanden. En tillid som de anså som afgørende for at sparringen kunne fungere optimalt. Deltagelse i de nye grupper oplevedes i stedet som både utrygt og bremsende for erfaringsudvekslingen, blandt andet fordi lærerne fra de forskellige skoler oplevede at erfaringerne var så forskellige at det ikke var relevant at erfaringsudveksle.

En anden udfordring for gruppearbejdet på tværs af skolerne var at kurset rettede sig mod en bred gruppe af lærere som underviste på flere forskellige niveauer. Selvom denne sammensætning af lærere på tværs af niveauer fungerede godt i triogrupperne, havde det ikke samme positive effekt på kursusdagene. Her blev kompleksiteten for stor da flere lærere havde vanskeligt ved at se fordelene ved at erfaringsudveksle med lærere der underviser såvel andre kursistgrupper som på andre niveauer end dem selv.

Kompleksiteten blev yderligere øget ved at lærerne på kursusdagene skulle samarbejde og sparre på tværs af fag. Som også erfaringerne fra triogrupperne viser, er de pædagogiske udfordringer for mange lærere specifikt knyttet til fagene, hvilket gjorde det vanskeligt at sparre med lærere som underviste i andre fag med andre problematikker. Til gengæld oplevede lærerne det som udbytterigt når de fik mulighed for at sparre med lærere med samme fag som de selv underviser i. Om dette siger en lærer:

På nogle kursusgange blev det mere workshopagtigt, hvor det blev mere målrettet naturfagslærere og dansk som andetsprogs-lærere, og det tror jeg var en god idé. Måden at gøre det på med at dele det op i stedet for at sidde i et stort plenum – i stedet for bare at skyde med spredehagl, som ikke virker. Jeg tror man skal dele det op.

3.2.3 Kursusdagens indhold

Kursusdagene indeholdt faglige oplæg fra UC2 eller andre eksterne oplægsholdere. Hensigten med oplæggene var at inspirere lærerne med ny viden.

Gennemgående er lærerne utilfredse med indholdet i de eksterne oplæg, og flere lærere peger på hvordan de flere gange oplevede at indholdet i oplæggene ikke havde sammenhæng med projektets fokus og målgruppe. En gruppe af faglærere understreger dog at nogle af oplæggene har været særligt udbytterige, og i den forbindelse peges især på de oplæg som har haft karakter af at formidle praktiske erfaringer eller konkrete undervisningsværktøjer. De oplæg som flest lærere vurderer har fungeret bedst, er således de oplæg som har haft et praktisk sigte, jf. dog afsnit 3.2.1 om lærernes forskellige forventninger.

Fra UC2's side var der lagt op til at kursusdagene både skulle bestå af eksterne oplæg og interne oplæg hvor lærerne skulle holde oplæg for hinanden, blandt andet for at sikre den praktiske dimension og videndelingen. For langt de fleste var udbyttet af disse oplæg dog begrænset. En grund var at mange lærere ikke var trygge ved at holde oplæg for hinanden, og en anden grund var at indholdet i oplæggene generelt blev opfattet som svagt og uvedkommende. I den forbindelse peger nogle lærere på deres egen manglende forberedelse og motivation som årsag til det begrænsede udbytte, og flere forklarer hvordan de aldrig fik holdt disse oplæg selvom der fra UC2's side blev lagt vægt på vigtigheden af dem. I denne sammenhæng peger flere lærere også på hvordan de kunne have tilegnet sig større teoretisk viden ved selv at have orienteret sig i rele-

vant litteratur. Flere lærere erkender at de også selv har haft et ansvar for det begrænsede udbytte af kursusdagene.

3.2.4 Progressionen i kursusdagene

Lærerne oplever at kursusdagene gennemgående har manglet struktur, pædagogisk progression og en rød tråd, hvilket kan hænge sammen med at planlægningen af kurset skete løbende undervejs i forløbet. Lærerne har således ikke oplevet kursusforløbets fundering i aktionslæringen som givtig. I stedet er aktionslæringens tanke om at planlægge kurset undervejs af lærerne blevet opfattet som forvirrende i og med at de beskriver at kurset mangler struktur og en rød tråd. At der manglede en rød tråd i kursusdagene, knytter lærerne også sammen med projektets brede målgruppe. En lærer siger om kursusdagene:

Når man tilrettelægger som man har gjort, så vil det være naturligt at indtænke en pædagogisk progression, og den har ikke været til stede. Man kunne også planlægge systematisk uden at være rigtigt systematisk, og det synes jeg heller ikke der har været tale om. Det gør jo at det bliver fra hånden til munden og tilfældighedspræget – det man når frem til. Dvs. at vi kunne have ønsket en højere grad af strukturering og en højere grad af opsamling.

Lærerne blev efter hver kursusdag bedt om at evaluere, men flere oplevede at deres kommentarer ikke blev taget til efterretning. Nogle lærere understreger dog det vanskelige i at skulle tage samtlige kommentarer til efterretning, eftersom kommentarerne var så forskellige. Disse lærere vurderer således at man undervejs forsøgte at tilpasse kursets indhold til deltagernes forskellige ønsker og forventninger, men at dette var en næsten umulig opgave fordi ønskerne var så forskellige, og fordi lærernes hverdag er så forskellig.

På trods af de forskellige forventninger til kursusdagens indhold er mange lærere enige i at kurset kunne have skabt større tilfredshed ved i højere grad at have fokuseret på at knytte teori og praksis sammen. En lærer peger på at teori og praksis kunne have været koblet ved i højere grad at prioritere diskussionsgrupper efter oplæggene, og generelt efterlyser lærerne plads til mere diskussion og debat. Disse diskussioner kunne have gjort det lettere at overføre indholdet i kurset til lærernes egen hverdag og undervisningspraksis.

3.2.5 Elektronisk platform

For at kunne sparre og videndele på tværs af skolerne blev der i forbindelse med kursusdagene oprettet en elektronisk platform. Formålet med denne fælles platform var at give lærerne mulighed for at udveksle viden, erfaringer og undervisningsmaterialer på tværs af skolerne og for at holde sig informeret om kursusdagene.

Faglærerne og sparringslærerne har generelt haft et mindre udbytte af denne elektroniske platform. I den forbindelse peger UC2 på at den optimale udnyttelse af platformen forudsatte at lærerne orienterede sig på platformen med jævne mellemrum hvorfor lærerne blev bedt om hver især at lægge deres SMTTE-modeller ud på den elektroniske platform til inspiration for andre. De fleste faglærere har gjort dette, men flere har ikke brugt den elektroniske platform til yderligere videndeling. Lærerne fortæller at den primære korrespondance derimod er foregået via private e-mail-adresser. Nogle lærere oplevede det som omstændeligt at skulle tjekke endnu et elektronisk netværkssted på lige fod med alle de andre netværkssteder og e-mails.

Som forklaring på den begrænsede brug af den elektroniske platform som videndelingsværktøj peger lærerne på den manglende dialog mellem lærerne fra de forskellige deltagende skoler. På trods af de skiftende grupper på kursusdagene blev der aldrig opbygget et reelt netværk på tværs af skolerne. Dette skyldes blandt andet at lærere ikke havde en reel interesse for at opbygge dette netværk, blandt andet på grund af deres forskelligartede problemstillinger og målgrupper. Lærerne anså det generelt for mere udbytterigt at være i dialog med egne kollegaer med samme udfordringer frem for lærere der oplevede andre problematikker og udfordringer.

Jeg har overhovedet ikke haft gavn af nogle andre skoler nogen steder omkring mig. Jeg ville efterfølgende ønske at dette projekt var lavet her på skolen med de lærere her på sko-

len, og ikke nogen som helst andre. Det ville jeg have syntes var rigtig godt. (...) Jeg synes ikke at det har gavnet mig at samarbejde med en lærer fra en anden skole i et andet fag. Vi har ikke kunnet give hinanden noget, jeg har heller ikke oplevet at jeg har kunnet give andre noget.

3.2.6 Kursusdagene – en sammenfatning

Lærerne oplever samlet set at kursusdagene kun i ringe grad har bidraget til en styrkelse af deres planlægning, tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisningen under særlig hensyntagen til tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer.

Interviewene med faglærere og sparringslærere indikerer at flere faktorer har været hæmmende for at lærerne har fået det fulde udbytte af kursusdagene. Blandt andet peger interviewene på at det ville have været gavnligt at indlede ikke blot kursusdagene, men også det samlede projekt med en gennemgang af projektets overordnede mål, fokus og målgruppe så både faglærere og sparringslærere var bevidste om hvad projektledelsen anså som det primære formål med projektet. Fælles for projektdeltagerne er således ikke blot en usikkerhed med hensyn til kursets primære formål, men også med hensyn til det samlede projekts primære formål. De fleste er enige om at formålet har været dels at kompetenceudvikle lærere, dels at støtte tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer i at gennemføre en ungdomsuddannelse, men flere giver udtryk for at dette formål har været for bredt, og at de har savnet et mere konkret fokus.

Rammen for projektet var meget bred. Det har vi også kunnet mærke her, for der har generelt været en del frustration. Der er mange der ikke har vidst hvad det egentlig gik ud på. Og det lå fra projektgruppens side ikke helt fast.

Lærerne giver blandt andet udtryk for at der med fordel kunne have været opsat delmål for projektet så formålene i højere grad var knyttet til de enkelte aktiviteter i projektet. Projektets omfattende fokus og formål kommer blandt andet til udtryk i den meget brede målgruppe. Projektet antager at tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer har nogle fælles vanskeligheder i forhold til at få det optimale udbytte af undervisningen. Fra starten har der altså været opmærksomhed på skolernes forskellige kursistgrupper, hvilket nogle faglærere udtrykker er problematisk fordi det har medført en bredere målgruppe end ønsket:

Der er fanden til forskel på at være tosproget, sprogligt vanskeligt stillet, og det behøver slet ikke at have noget at gøre med at komme fra et uddannelsesfremmed hjem. Projektet som sådan har gæbt over mere end rimeligt.

Projektledelsen kunne med fordel allerede fra første kursusdag have delagtiggjort lærerne i hvad de enkelte kursusdage ville omhandle, og hvad formålet med dem ville være. For flere deltagere har det ikke været tydeligt hvad kurset samlet set skulle bidrage til, hvilket har gjort det vanskeligt for deltagerne at vurdere om denne del af projektet har nået sine målsætninger. At kursusforløbet er blevet planlagt undervejs i overensstemmelse med tanken om aktionslæring, har lærerne således ikke oplevet som hensigtsmæssigt. Generelt har lærerne slet ikke forbundet kursusdagene med aktionslæringen, hvilket indikerer en uoverensstemmelse mellem kursets formål og lærernes forventninger. Formålet med kurset kunne med fordel have været yderligere ekspliciteret så lærerne i højere grad kunne have indstillet deres forventninger i forhold til det erklærede formål.

Derudover kunne det have styrket kursusdagene hvis der havde været en højere grad af differentiering mellem projektets lærere så der i forskellig grad var blevet taget hensyn til lærernes kendskab til og erfaringer med undervisning af projektets målgruppe. Eftersom kurset henvendte sig såvel til FVU- og dansk som andetsprogs-lærere som til faglærere uden specifikt teoretisk kendskab til målgruppen, kunne man med fordel have differentieret undervisningen. På samme måde kunne man undervejs på kursusdagene i højere grad have inddraget sparringslærernes viden om og erfaringer med området. Således havde det været oplagt at inddrage sparringslærerne i forbindelse med de mere teoretiske oplæg for på den måde at imødekomme behovet for den praktiske og værktøjsorienterede tilgang på kurset. På trods af deltagernes mange forskellige forventninger og behov kunne dette have sikret udbyttet for flere deltagere.

Evalueringen indikerer at faglærernes forskellige forventninger til kursusdagene særligt knytter sig til faglærernes anciennitet som undervisere. Erfarne lærere med lang anciennitet havde forventet en højere grad af teoretisk ballast i projektet og blev skuffede da kursusdagene ikke indfrie disse forventninger. Nye lærere med kort anciennitet havde derimod generelt forventet en højere grad af praksisinddragelse, og disse lærere blev skuffede fordi de ikke oplevede at få de redskaber som de havde håbet på.

3.3 Heldagsskolen

Heldagsskolen består i at kursisterne på de tre skoler har kunnet deltage i lektieværksteder, workshopper, studiekredse og lignende uden for den almindelige undervisning. Lektieværksteder, workshopper og studiekredse har givet kursisterne mulighed for fx at arbejde intensivt med fokusområder der udgør en udfordring for dem, og som de ikke kan få hjælp til via deres eget netværk. Heldagsskolen har nogle steder været planlagt og varetaget af faglærerne, mens den andre steder har været planlagt og varetaget af sparringslærerne.

Heldagsskolen er blevet udmøntet forskelligt på de enkelte skoler:

- På VUF resulterede tiltaget heldagsskole i et skriveværksted og en lektiecafé med fokus på mundtlige fremlæggelser.
- På VUC Nordsjælland resulterede tiltaget heldagsskole i lektiecaféer for henholdsvis dansk- og engelskhold samt en matematikworkshop.
- På VUC Vestegnen resulterede tiltaget heldagsskole i specialundervisning, studiekreds, udtaleværksted og udvidet undervisningstid.

Lærerne har præsenteret heldagsskolen for kursisterne på forskellige måder. Nogle lærere har italesat det som en mulighed for hele klassen, mens andre har forklaret hvordan heldagsskolen kun er for kursister som vurderes at ville have særlig gavn af tilbuddet.

3.3.1 Deltagelsen

Tid og logistik har været en afgørende udfordring for tilslutningen til heldagsskolen. Både kursisters og læreres travle skemaer har gjort det vanskeligt at arrangere en heldagsskole da timerne til heldagsskolen oftest ikke var indlagt i kursisternes eller lærernes skemaer på forhånd. Resultatet er at heldagsskolerne kun tiltrak en mindre kursistgruppe.

Lærerne oplevede i den forbindelse at fremmødet til aktiviteter i forbindelse med heldagsskolen var størst hvis de var placeret i forlængelse af undervisningen eller i de pauser kursisterne havde i løbet af dagen. I den forbindelse er det også en udfordring at kursisterne ofte ikke følges ad klassevis, men har meget forskellige skemaer. Skolerne rummer en bred kursistgruppe, også i forhold til alder og kultur, og mange kursister har andre forpligtelser efter almindelig undervisningstid. Således fortæller flere kursister at deres travle hverdag er en af de primære årsager til at de ikke anså det for attraktivt at deltage i heldagsskolens tilbud.

Kursisternes begrænsede deltagelse i heldagsskolen skyldes ifølge lærerne dog i lige så høj grad kursisternes manglende motivation. Mange faglærere oplevede i forvejen en ringe kursistdeltagelse i undervisningen, og derfor forekom det som en uoverskuelig opgave at motivere kursisterne til at deltage i heldagsskolens tilbud.

Fremmødet oplevedes generelt som betinget af muligheden for at få hjælp til lektier eller som specifikt eksamensforberedende. Således giver kursisterne også selv udtryk for at heldagsskolen primært var interessant hvis undervisningen var specifikt eksamensforberedende. Derudover forklarer de kursister som deltog i heldagsskolen, at det som tiltrak dem, var muligheden for at få personlig støtte og mere individuel opmærksomhed. En opmærksomhed som der ikke er mulighed for at få i den almindelige undervisning.

Mange lærere oplevede dog at de kursister som brugte heldagsskolen, ikke var dem der havde mest behov for det. Typisk var de kursister som benyttede sig af heldagsskolen, i forvejen dygtige og motiverede. Faglærerne forklarer i den forbindelse at de svageste kursister ikke altid har en

bevidsthed om deres svagheder og dermed ikke oplever sig selv som målgruppe for en heldags-skole.

3.3.2 Udbyttet

De kursister som deltog i heldagsskolens forskellige tilbud, forklarer at især den individuelle opmærksomhed fra lærerne var udbytterig. Den øgede opmærksomhed har betydet at heldagsskolen i højere grad end den almindelige undervisning har kunnet støtte den enkelte kursist og tage udgangspunkt i dennes behov. Fordelen ved heldagsskolen sammenlignet med den almindelige undervisning er at der har været bedre tid til at arbejde fokuseret med fx grammatik, udtale og lektier samtidig med at der har været mulighed for at tilbyde kursisterne individuel støtte. Flere kursister forklarer hvordan de i den almindelige undervisning ikke ønsker at stille for mange spørgsmål, blandt andet fordi de mener at dette vil genere klassens øvrige kursister. Mange kursister understreger i den sammenhæng hvordan de ofte undlader at stille spørgsmål om fx ord og begreber for ikke at udstille deres uvidenhed. Et værksted hvor man arbejder mere koncentreret med netop fx begrebsafklaring og udtale, vurderes derfor at være både relevant og gavnligt for disse kursister.

En anden fordel som kursisterne fremhæver ved heldagsskolen, er muligheden for i højere grad end i den almindelige undervisning at blive forberedt til eksamen, fx gennem grammatiske øvelser og arbejdet med udtale i sprogfag.

Flere lærere og ledere vurderer at udbyttet af heldagsskolen har været stort for de kursister som har benyttet sig af tilbuddene, og flere ledere vurderer at det samlede projekt, herunder heldagsskolen, har været årsag til at en del kursister har klaret sig bedre til eksamener. Målgruppen for heldagsskolen er kursister som er tæt på at falde fra uddannelsen. I den forbindelse oplever flere lærere at kursister som har deltaget i heldagsskolens aktiviteter, har bestået deres eksamen mod ledernes, lærernes og i nogle tilfælde også kursisternes egne forventninger. Omvendt er der også eksempler på kursister som har deltaget i heldagsskolen og opnået topkarakterer, hvilket samtidig understreger at det er svært at tiltrække den egentlige målgruppe for heldagsskolen, nemlig de svage kursister.

3.3.3 Heldagsskolen – en sammenfatning

Evalueringen indikerer at logistiske og tidsmæssige faktorer har negativ indflydelse på fremmødet til heldagsskolen. Fremmødet er størst hvis heldagsskolen beskæftiger sig med konkrete opgaver eller eksamenstræning. Generelt peger evalueringen på at især fokus på den enkelte kursist er af afgørende betydning for heldagsskolens succes.

Som konsekvens af den ringe deltagelse i heldagsskolen har flere skoler i skoleåret 2009/10 forsøgt at tage hensyn til heldagsskolen i skemoplanlægningen. I det omfang det er muligt, har man forsøgt at placere heldagsskolen midt på dagen mellem kursisternes øvrige timer. På denne måde vil tid og logistik ikke i samme omfang være begrænsende for kursisternes deltagelse. På andre skoler har man valgt at videreføre heldagsskolen som en del af kursisternes almindelige skema og på den måde gjort deltagelsen obligatorisk. Det vil i den forbindelse være en udfordring at implementere den særlige individuelle opmærksomhed som ifølge evalueringen er meget gavnlig for kursisterne.

4 Samlet vurdering af projektet

I dette kapitel evalueres det om lærerne på baggrund af projektet Lige muligheder for alle oplever at være blevet bedre til at planlægge, tilrettelægge og gennemføre undervisningen for tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer.

4.1 Et uklart formål og en bred målgruppe

Interessen for projektet var indledningsvis stor, men i løbet af skoleåret er motivationen ifølge lærerne blevet mindre. Det er til dels en naturlig udvikling, men oplevelsen kan også knyttes til de udfordringer der har ligget i projektet.

En stor udfordring for det samlede projekt har været lærernes oplevelse af at der manglede et klart formål med og et klart fokus for projektet. Frustrationerne over projektets manglende fokus er især kommet til udtryk på kursusdagene hvor lærerne har manglet kendskab til formålet med denne del af projektet, og hvor de ikke har oplevet en faglig og pædagogisk progression undervejs. Hvis formål og fokus er blevet drøftet i forbindelse med kursusdagene, har det ikke ført til en udpræget afklaring hos lærerne.

Det overordnede projekt, herunder kursusdagene, har været inspireret af aktionslæring som metode, hvilket har medført at detailplanlægningen skete undervejs i projektet. I de interviewede læreres optik har dette imidlertid bidraget til oplevelsen af et ustruktureret og forvirrende forløb. De efterlyser en højere grad af sammenhæng og en rød tråd. Manglen på dette har for mange resulteret i irritation, og mange lærere forklarer hvordan der tidligt i projektførelsen opstod en negativ stemning. En stemning som flere lærere vurderer ikke blot har sat sit præg på selve forløbet, men også på det samlede udbytte. En sparringslærer understreger dette på følgende måde:

Der var ikke nogen krav – eller det var overhovedet ikke klart fra UC2's side hvad vi skulle. Jeg spurgte gentagne gange vores vejleder: "Hvad er det vi skal? Hvad er det der forventes? Er der et slutprodukt vi skal ende ud med? Og det blev det lidt bløde, vattede svar: "Vær nu bare med, og se hvad det er. Bare prøv at lytte". Det kunne jeg ikke forholde mig til.

Ud over at lærerne oplever at projektet har haft et for uklart formål, understreger flere lærere at målgruppen for projektet har været for bred. At projektet var rettet både mod tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer resulterede i at målgruppen hurtigt blev forstået som svage kursister generelt. Udgangspunktet for projektet var at tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer ville have samme udfordringer i undervisningen, og at de redskaber som lærerne skulle tilegne sig for at overkomme disse udfordringer, derfor på mange måder ville være identiske uanset hvilken af de to målgrupper der blev undervist.

Evalueringen indikerer imidlertid at lærerne ikke oplevede denne lighed mellem de to kursistgrupper, og generelt giver lærerne udtryk for at de i deres hverdag står over for så forskelligartede problemstillinger at erfaringsudveksling blev oplevet som hverken givtigt eller relevant. Derfor oplevede lærerne det heller ikke som relevant at sparre og videndele med hinanden på tværs af skolerne. Dette skyldes ikke nødvendigvis at kursistgruppen ikke som antaget har samme særlige behov og forudsætninger for læring. Derimod kan det være udtryk for at lærernes hverdag er så forskellig at de generelt ikke har oplevet det som relevant at udveksle erfaringer og gennemgående har haft vanskeligt ved at overføre andres erfaringer til egen praksis. Dette indikeres også ved at triogrupperne især fungerede godt når der var fokus på enkelte dele af undervisningen og

en klar målgruppe. Her kunne lærerne arbejde sammen om et fælles specifikt fokus på både kursistgruppe og undervisningsform uden at skulle bruge energi på at overføre andres anderledes erfaringer til egen praksis.

4.2 Projektets indflydelse på lærernes planlægning, tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisningen

Evalueringen indikerer at flere lærere er usikre på hvad det reelle udbytte af projektet har været. På den ene side understreger flere lærere hvordan de i forbindelse med projektet er begyndt at planlægge, tilrettelægge og gennemføre undervisningen på nye måder, og flere lærere har i den forbindelse iagttaget at kursisterne reagerer positivt på disse ændringer. På den anden side giver mange faglærere udtryk for at de er skuffede over ikke at have fået en større viden og flere konkrete redskaber til brug i undervisningen.

Fælles for de lærere som vurderer at de er blevet bedre til at planlægge, tilrettelægge og gennemføre undervisningen under særlig hensyntagen til tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer, er at især udbyttet af triogrupperne har været medvirkende til at skabe ændringerne. Kursusdagene var tænkt som det element der skulle inspirere lærerne til nye undervisningsmetoder og bidrage med værktøjer. I stedet er det altså sparringen i triogrupperne der har dannet ramme om denne udvikling. Triogrupperne har således skabt et nyt fokus og en ny bevidsthed hos lærerne som har betydet at de har justeret elementer i deres undervisning. Det understreges i den sammenhæng at der generelt ikke er tale om store ændringer, men derimod om en ny bevidsthed og en øget opmærksomhed på behovene hos tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer.

At det primære udbytte af projektet er en bevidsthedsændring, er for nogle faglærere skuffende. Således havde flere faglærere ønsket og forventet at resultatet af projektet havde været mere konkret og anvendeligt. I denne sammenhæng efterlyser flere lærere et mere dynamisk projekt og en mere dynamisk proces:

Jeg kunne godt have forestillet mig et mere dynamisk forløb. Her er det lidt trukket ud og lidt fladt. Det har måske at gøre med at det har været for diffust og for stort et projekt.

Andre faglærere vurderer dog at projektet har ført til store ændringer i undervisningspraksis, og generelt mener også sparringslærerne at have iagttaget en markant udvikling hos nogle faglærere. Nogle sparringslærere forklarer således hvordan de oplever at projektet har resulteret i at nogle faglærere selv har udarbejdet undervisningsmaterialer som i særlig grad tager hensyn til tosprogede kursister eller kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. Andre sparringslærere har oplevet at faglærerne anvender nye undervisningsmetoder som i højere grad fremmer deltagelsen og øger motivationen blandt tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer.

På trods af at lederne generelt er varsomme med at udtale sig om de oplevede effekter af projektet, mener flere ledere at de har kunnet iagttage ændringer som de betragter som en følge af projektet. Blandt andet har lederne oplevet at flere kursister mod forventning har bestået deres eksamener. En del af denne udvikling mener lederne skyldes tilbuddene i forbindelse med hældagskolen hvor kursisterne har fået støtte til netop det som de vurderes at have vanskeligt ved. Flere ledere mener dog også at den positive udvikling skyldes lærernes måde at tilrettelægge og gennemføre undervisningen på, hvilket får flere ledere til at konkludere at projektet samlet set har bidraget til at faglærerne er blevet bedre til at planlægge, tilrettelægge og gennemføre undervisningen.

4.2.1 Nye redskaber og metoder

Projektets formål var at der blev udviklet redskaber og metoder til at støtte undervisningen af tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. I stedet for at pege på bestemte værktøjer og redskaber forklarer lærerne hvordan de på baggrund af projektet har opbygget særlige opmærksomhedspunkter. Når man spørger faglærerne hvilke konkrete ændringer de har gennemført i forbindelse med tilrettelæggelsen og gennemførelsen af undervisningen, fremhæver de dog alligevel en række redskaber og metoder, om end de blot benævner disse som op-

mærksomhedspunkter. Flere lærere understreger at de længe har anvendt disse metoder, men at de først i forbindelse med projektet er blevet bevidste om betydningen af dem. Som særlige metoder fremhæver faglærerne følgende:

- **SMTTE-modellen**
Flere lærere fremhæver deres øgede fokus på eksplicitering af mål og delmål i undervisningen og for kursisterne. Denne øgede opmærksomhed er udtryk for et bevidst arbejde med SMTTE-modellen. Derigennem tydeliggøres det for kursisterne hvilke forventninger og formål der er knyttet til de enkelte aktiviteter. SMTTE-modellen er således et værktøj som flere faglærere giver udtryk for at have taget til sig.
- **Gruppearbejde og fremlæggelser**
Flere lærere forklarer hvordan projektet har bidraget til øget opmærksomhed på kursisternes aktive deltagelse i undervisningen. Dette har resulteret i at flere lærere er bevidste om at give tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer mere taletid. Faglærerne fremhæver to undervisningsmetoder som givtige i denne sammenhæng: gruppearbejde og fremlæggelser. Blandt andet får kursisterne lov til at diskutere med deres sidekammerater inden emnet diskuteres i plenum. Flere faglærere forklarer hvordan de derudover i højere grad anvender gruppearbejde og i dag stiller krav om efterfølgende fremlæggelser så kursisterne opfordres til i højere grad at bruge sproget.
- **Begrebsafklaring og formidling af undervisningsaktiviteter**
Lærerne vurderer desuden et tredje udbytte af det samlede projekt som øget opmærksomhed på arbejdet med begreber og begrebsafklaring. Flere lærere fortæller hvordan de i dag er opmærksomme på at forklare begreber og udtryk som vurderes at være vanskelige at forstå for tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer. Ligeledes forklarer lærerne hvordan de er blevet opmærksomme på i højere grad at forklare indholdet i undervisningsaktiviteterne da især tosprogede kursister ikke nødvendigvis forstår hvad der menes når læreren foreslår at kursisterne skal "tage et spil kort".
- **Bevidst tavlebrug**
Flere faglærere forklarer hvordan de i forbindelse med projektet er blevet bevidste om hvordan de anvender tavlen i undervisningen. En lærer fortæller hvordan hun er blevet bevidst om at hun tidligere har slettet teksten på tavlen inden de langsomme læsere har nået at orientere sig i teksten. Denne lærer er blevet opmærksom på det hensigtsmæssige i at lade teksten stå længere tid på tavlen. En anden lærer forklarer hvordan han er blevet opmærksom på at ikke alle kursister kan støtte sig til tavleteksten; fx er tavlen kun i begrænset omfang en støtte for de kursister som har vanskeligt ved at læse, hvilket stiller andre krav til formidlingen.

4.2.2 Kursisternes karakteristik af god undervisning

Mange kursister har deltaget i projektet på deres første studieår, og dermed kan de ikke vurdere om undervisningen har ændret sig i forbindelse med projektet. Det er dog karakteristisk at det som kursisterne beskriver som god undervisning, hænger sammen med det som faglærerne har haft særligt fokus på.

Spørger man kursisterne hvad der kendetegner god undervisning, stemmer dette nemlig overens med faglærernes og sparringslærernes opmærksomhedspunkter for projektet. Først og fremmest fremhæver kursisterne betydningen af at vide hvad der skal foregå i en lektion, og hvad målene for lektionen er:

En god lærer skal bruge de første fem minutter på at fremlægge dagens program så jeg ved hvad vi har til i dag. Først: Hvad har vi første time og anden time ... Det skal alle lærere gøre de første fem minutter. Så ved vi hvad der foregår resten af dagen. Så spørger jeg ikke mine klassekammerater: "Hvad skal vi nu, hvor skal vi hen?" (...) Når vi får en tekst, så skal læreren først og fremmest sige hvordan vi skal analysere den. Hvis de bare siger: "Analyser teksten", så tør jeg ikke spørge mine klassekammerater om vi skal samarbejde. For jeg har ikke forstået det, hvordan skal man analysere teksten? Og specielt når det er første gang. Jeg synes læreren skal præsentere emnet godt. En god lærer skal ikke fokusere på

de kursister som altid er aktive. En god lærer skal aktivere de andre, svage kursister – så har læreren nået et godt punkt.

Med udgangspunkt i SMTTE-modellen har projektet været med til at øge faglærernes fokus på betydningen af eksplicitering af mål og delmål, og flere faglærere forklarer hvordan de som led i projektet er blevet opmærksomme på netop at italesætte mål og delmål for kursisternes aktiviteter. For kursisten bag ovenstående citat er faglærernes arbejde med SMTTE-modellen af afgørende betydning for udbyttet af undervisningen.

Derudover understreger flere kursister betydningen af at lærerne har haft fokus på at aktivere alle kursister i klassen, også de stille. Som beskrevet har dette også været et opmærksomhedspunkt for flere lærere, og en kursist forklarer i den forbindelse hvordan han har lagt mærke til at lærens undervisning har ændret sig fra det første til det andet år på hf. Kursisten beskriver hvordan undervisningen har fået større fokus på den enkelte kursist:

Der er kommet meget mere hjælp til kursisterne hvis de har behov for det, hvor det første år var meget op til en selv at lave sine ting og komme og ... alle de der ting. Jeg synes generelt at lærerne spørger mere ind til mig nu – om man kan finde ud af det. De er blevet mere hjælpsomme.

Endelig forklarer kursisterne det væsentlige i at lærerne forklarer ord og begreber som indgår i undervisningen, da manglende forståelse for mange kursister er en væsentlig barriere for at kunne følge med i undervisningen. Også dette har været et opmærksomhedspunkt for flere lærere. Der er altså en høj grad af overensstemmelse mellem lærernes fokusområder i undervisningen og det som kursisterne understreger som væsentligt.

Størstedelen af lærerne mener også at de har kunnet iagttage konkrete ændringer hos kursisterne. Det gælder både forbedrede eksamensresultater og motivationen for at deltage i undervisningen. En lærer siger:

For det første så er kursisterne blevet mere motiverede end de ellers er. Jeg fik virkelig fanget dem ind i at fysik kunne være sjovt og interessant. Og den der motivation, den fortsatte faktisk. Der var mange sociale problemer på holdet. Selvom der var meget fravær, så når kursisterne var der, så var de meget aktive og med – det var min oplevelse. Det havde en motiverende effekt.

4.3 Faglærerne som ressourcepersoner

Formålet med projektet var at gøre faglærerne i stand til at varetage lokalt baserede efteruddannelseskurser for kollegaer der efterfølgende kunne fungere som ressourcepersoner så andre kollegaer ville kunne henvende sig med spørgsmål angående undervisningen af tosprogede kursister og kursister fra uddannelsesfremmede miljøer.

Spørger man faglærerne om de er i stand til at fungere som ressourcepersoner, får man forskellige svar. På trods af at lærerne oplever at projektet har bidraget til nye undervisningsformer og kompetencer, vurderer flere lærere at dette ikke nødvendigvis gør dem i stand til at varetage efteruddannelseskurser for kollegaer. Blandt andet forklarer nogle lærere hvordan de oplever udbyttet af projektet som meget personligt, og at det derfor er vanskeligt at viderefordre til andre. En faglærer forklarer:

Det kan godt være at det har rykket for mig og nogle få kursister, men jeg er ikke sikker på at det er særligt spændende for andre at sidde og høre om. Jeg har et problem, for jeg synes det er ved at kvæle mig allerede, jeg synes ikke jeg har nok at give. Jeg synes ikke at jeg er genert eller noget. Mine private, små erfaringer, dem kan man sidde og snakke om i en lille gruppe, men ikke i en stor forsamling. Det har jeg det skidt med. Jeg kan ikke putte teorier på og gøre det gangbart. Hvad jeg har gjort i mit lille rum personligt, det er jeg ikke sikker på særligt mange kan bruge til noget.

At det primære udbytte af projektet opfattes som privat, kan blandt andet hænge sammen med det begrænsede udbytte fra kursusdagene. Kursusdagene blev af lærerne som før nævnt opfattet som det der skulle klæde dem på til at kunne varetage en ny rolle som ressourcepersoner ved at præsentere dem for relevante teorier og metoder. Faglærernes begrænsede udbytte af kurset anses således som afgørende for at projektet ikke i tilstrækkelig grad har bidraget til deres opfattelse af sig selv som ressourcepersoner.

De lærere som vurderer at de vil være i stand til at fungere som ressourcepersoner, understreger at de allerede inden projektets start opfattede sig selv som kompetente til dette, blandt andet på baggrund af mange års undervisningserfaring.

4.4 Et lokalt projekt

Projektet involverede flere forskellige skoler med forskellige udfordringer og forskellige kursistgrupper. Formålet var at lærerne skulle sparre med hinanden på tværs af skolerne da man forventede at udfordringerne og problematikkerne ville være ens. Evalueringen indikerer at dette kun i begrænset grad er tilfældet. Lærerne har ikke oplevet at have de samme udfordringer på tværs af skolerne, og de fleste lærere har derfor heller ikke anset det som relevant at opbygge netværk på tværs. For de lærere som *har* opbygget netværk på tværs, opleves dette tværgående samarbejde som både inspirerende og givtigt. Disse lærere har især brugt netværket til at udveksle undervisningsmaterialer. For de lærere som *ikke* har opbygget tværgående netværk, kunne projektet på mange måder lige så vel have været et lokalt projekt på den enkelte skole. Enkelte lærere konkluderer endda at projektet på mange måder ville have profiteret af at have været et lokalt projekt, blandt andet fordi de oplever at have mere brug for at diskutere og sparre med egne kollegaer end med lærere fra andre skoler.

4.5 Et langvarigt projekt

Flere lærere understreger det vanskelige i at skulle vurdere effekterne af det samlede projekt allerede efter et år. Dette hænger blandt andet sammen med opfattelsen af at det primære udbytte har været en bevidsthedsændring som det endnu er for tidligt at vurdere effekten af. Mange lærere opfatter det som et langvarigt projekt hvor resultaterne først vil blive tydelige på længere sigt i takt med at bevidsthedsændringen spreder sig til det samlede lærerkollegium på skolerne. En lærer siger:

Vi venter på at det her bliver omsat til gavn for nogle. Det siger sig selv at det kommer ikke bare af sig selv, det første år man kører det her. Man skal have forudsætningerne på plads først. Hvis vi skal have det omsat til gavn for nogle af kursisterne som får valuta for pengene, så skal vi selv gøre en hel del for at følge op på det og udnytte at de nu har fået de her kompetencer. Hvis vi siger: "Nå, det var så det", så tror jeg at det fader ud – forsvinder. Så får vi ingen effekt af det. Man skal så at sige holde det i live hele tiden for at der er nogle tospogede kursister som får valuta for pengene.

Det vil også først på længere sigt være muligt at vurdere om projektet har skabt lige muligheder for alle, sådan som projektets titel lægger op til.

Anden del af projektet afvikles i skoleåret 2009/10. Her er det blandt andet hensigten at faglærernes viden skal spredes til skolens øvrige lærere. Evalueringen peger på at det især er det ekstra rum som projektet har givet faglærerne, der har haft betydning for lærernes udvikling. Det ekstra rum forstås i den forbindelse som afsætning af tid til refleksion over egen undervisningspraksis, samt muligheden for systematisk at diskutere undervisningspraksis med kollegaer. For at denne videreformidling kan finde sted, opleves det som nødvendigt enten at afsætte pædagogiske dage til at videreformidle erfaringerne fra projektet eller at udarbejde en konkret plan for hvordan videreformidlingen kan finde sted på en sådan måde at det samlede lærerkollegium bliver bevidst om hvordan de kompetenceudviklede lærere kan bruges.

I den forbindelse understreges vigtigheden af at faglærerne selv bliver bevidste om de kompetencer de har opnået, og om hvordan de kan videreformidle disse kompetencer. På trods af at faglærerne kun i ringe grad oplever at have fået en større indsigt i teorierne bag andetsprogpæda-

gogik og kun i ringe grad oplever at de er blevet anvist konkrete metoder som de kan videreformidle til andre lærere, understreger evalueringen at der for flere lærere er sket ændringer i undervisningen, og at projektet *har* ført til nye opmærksomhedspunkter. En sådan bevidsthed synes at være en forudsætning for at anden del af projektet Lige muligheder for alle kan lykkes. Hvis lærerne skal føle sig trygge som ressourcepersoner, er det vigtigt at de selv kan sætte ord på disse ændringer for at kunne formidle dem til andre.